

MEŞÂKKU'L-UŞŞÂK
(İNCELEME-METİN)¹

Yekbun KUŞSEVER GÜRZ²

Dr. Bahir Selçuk tarafından hazırlanan bu çalışma, Salkımsöğüt Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanmıştır. 260 sayfadan müteşekkil bu eser; yazar tarafından kaleme alınan ön söz yazısı, kısaltmalar, giriş ve dört bölümden meydana getirilmiştir.

Kitabın “Ön Söz”ünde (s. VII-IX) klasik Türk edebiyatındaki nesir yazın türüne değinilmiş ve Nergisî'nin bu tür içerisindeki öneminden bahsedilmiş ve eserin içeriği hakkında bilgi verilmiştir:

“Nazmın yanında gölgede kalmış olsa da Klasik Türk edebiyatında güçlü bir nesir geleneği vardır. Sade veya süslü nesirle yazılmış pek çok eser, dil, üslup ve muhteva yönüyle zengin nesir geleneğinin varlığını göstermektedir.” (s. VII)

“Klâsik Türk edebiyatında, hikâye ve nesir denince akla ilk gelen isimlerden biri şüphesiz Nergisî'dir. Sanatlı nesir geleneğini zirveye taşıyan

¹ (ISBN: 9786054223046; Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları; Yıl 2009; s.s. 260.)

² Sınıf Öğretmeni, MEB, Siverek Çevirme İlkokulu, kussevery@gmail.com, orcid.org/0009-0003-0022-7539.

Nergisî, orijinal üslubuyla Türk nesrinde bir çığır aşmış, neredeyse bu etkisi Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Tanzimatla başlayan eskiyi bütünüyle reddetme hastalığından Nergisî de nasibini almış, onun dil ve üslubu şiddetle eleştirilmiştir. Bu subjektif değerlendirmeler, Nergisî'nin birçok önemli yönünün de gözden kaçmasına neden olmuştur." (s. VII)

"Nergisî edebiyatımızdaki tek mensur hamse sahibidir. Hamse içerisinde yer alan Meşâkku'l-Uşşâk, klasik hikâye/sanatlı nesir geleneğinin önemli eserlerindedir. Eserde, uzunca bir mukaddime ve aşk konusunu işleyen on hikâye yer almaktadır. Âşık Çelebi'nin tezkiresinden alınıp yeniden kurgulanmış olan iki hikâye ve İranlı şair Riyâzî'nin aşkını konu alan bir hikâye dışındaki yedi hikâye tamamen orijinaldir. Nergisî, yaşadığı dönemdeki olaylardan hareketle bu hikâyelerde, yerli unsurlara bolca yer vermiştir. Bu özelliğiyle eserde yer alan hikâyeler, Türk edebiyatında realist hikâye türünün ilk örnekleri arasında sayılabilir. Meşâkku'l-Uşşâk, Nergisî'nin gözlemci kişiliğini, tahlil ve tasvir yeteneğini, sanatlı dil ve üslubunu gösteren önemli bir eserdir." (s. VII)

Eserin ilk sayfalarında "Kısaltmalar" (s. X) başlığı altında genel kısaltmaların yanında çeviri yazıda kullanılan nüshaların kısaltmalarına da yer verilmiştir.

Kitabın ön sözünden sonra gelen "Giriş" (s.1-7) kısmında yazar, Türk nesir geleneğinin tarihine ve niteliklerine değinmiş, Türk nesrinin İslamiyet öncesi döneme kadar uzadığını ve ilk örneklerinin Göktürk Yazıtları olduğunu belirtmiştir. Yazar bu bölümde klasik Türk nesrini çeşitli şekillerde sınıflandırmıştır. Dil ve üslup yönünden sade ve süslü nesir şeklinde ikiye ayırdığı ve halka hitap eden, Kur'an tefsirleri, hadis kitapları, halk hikâyeleri, fetih-nâmeler, gazavat-nâmeler gibi türlerin sade nesre, sanat ve estetik gayesi güden yazarların kaleme aldıkları mektuplar, dibaceler, mukaddimeler, tezkireler ise süslü nesre örnek olarak gösterilebileceğinin altını çizmiştir. Ayrıca yazar mensur türler içerisinde önemli bir yere sahip olan hikâyelerin köklü bir mazisi olduğuna ve bunun İslamiyet öncesi döneme kadar uzadığını, hem manzum hem de mensur olarak bu türde birçok eser verildiğini belirtmiştir. XVII. asrın ilk yarısından başlayarak klasik nesir veya hikâye denince akla ilk gelen kişilerden biri olan, eski nesrin en kuvvetli üstadı sıfatı ile şöhreti asırlarca devam eden kişinin Nergisî olduğunu belirterek Meşâkku'l-Uşşâk eserinin üslup-dil ve muhteviyat açısından değerlendirmesini yapmıştır.

Meşâkku'l-Uşşâk adlı eser süslü nesirle kaleme alınmış, şekil olarak mensur olmakla birlikte yer yer nazım da içermektedir. Eserde on hikâye bulunmakta olup bunların ikisi Âşık Çelebi'nin Meşâirü'ş Şuarâ'sından alınmıştır. Nergisî, İranlı şair Riyâzî'nin aşkını dile getirdiği bir hikâyeyi ise çevresinden duyduklarından hareketle kaleme almıştır. Diğer yedi hikâye ise ilk kez Nergisî tarafından kaleme alınmış kişisel tanıklıklar üzerine kuruludur. Eserde yer alan hikâyelerin konusu, zamanı, mekânı ve kahramanları ile yerlidir. Nergisî, Meşâkku'l-Uşşâk'ta klasik hikâyelerde genellikle işlenen Arap ve İran edebiyatından alınmış konular yerine Osmanlı coğrafyasından yaşanmış olaylara yer vermiştir. Hikâyelerin kahramanları, asıl sıkıntıyı aşk ilişkisinde yaşadıkları için Nergisî eseri için Âşıkların Meşakkatleri/Sıkıntıları anlamına gelen Meşâkku'l-Uşşâk ismini uygun görmüştür.

Nergisî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri (s. 11-20) başlığı, çalışmanın “**Birinci Bölüm**”ünü oluşturmaktadır. Yazar bu bölümde Nergisî'nin doğum yeri, doğum tarihi, yaşadığı şehirler, mesleği ve ölüm sebebi ve mezarının günümüzdeki yeri hakkında bilgiler vermiştir. Kültürlü bir aileden geldiğinden, iyi bir eğitim aldığından, Arapça ve Farsça bildiğinden, anlattıklarından ziyade üslubuyla ve anlatış biçimiyle öne çıktığından, son derece uzun cümleler ve zincirleme tamlamalar kullanarak Arapça ve Farsça kelimelerin yaygın olmayan anlamlarına başvurması nedeniyle kolay anlaşılmasına neden olduğundan bahsetmiştir. Bunun yanında ortaya koyduğu sağlam ve güçlü dil, Nergisî'nin sanat gücünü ve dehasını göstermede önemli yer tuttuğunun da altını çizmiştir. Nergisî'nin güçlü bir gözlemci olduğunu, eserlerinde hem dil-üslûp açısından hem de muhteviyat açısından orijinallik ve özgünlük peşinde koştuğunu belirtir. Bu bölümde son olarak Nergisî'nin tüm eserleri zikredilerek eserler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Nergisî'nin El-Akvâlû'l-Müselleme fi Gazavâtî'l-Mesleme, Kânûnu'r-Reşâd, Meşâkku'l-Uşşâk, İksîr-i Sa'âdet (İksîr-i Devlet) ve Nihâlistân adlı beş eserinden oluşan Hamse-i Nergisî adlı eserin yanı sıra, Münşe'ât (Esâlîbu'l-Mekâtîb), El-Vasfu'l-Kâmil fi-Ahvâli Vezîri'l-Âdil, Arapça Risale, Horos-nâme, Manzumeleri adlı beş eseri daha mevcuttur.

“**Meşâkku'l-Uşşâk'ın Genel Özellikleri**” (s. 23-41) adını taşıyan “**İkinci Bölüm**”de eserin yazılışı, eserin nüshaları ve eserde yer alan hikâyeler hakkında bilgi verilmiştir. Eserin, Hamse-i Nergisî içerisinde iki defa Bulak'ta (1255) bir defa da İstanbul'da (1285) olmak üzere üç defa basıldığını belirtmiştir. Bu bölümde Tüccarın Aşkı: *Ticaret amacıyla Saraybosna'dan geçen bir yün tüccarının, burada bir gence âşık olması, işini gücünü bırakıp çaresizce dolaşması, sonunda aşkının gücüyle kendisinden uzaklaşmış olan sevgilisini yanına kadar getirtmesi.*(129b-133a), Âşığın Sevgilisine Refakati: *İstanbul'a giden sevgilisine refakat etmek amacıyla dondurucu soğukta bir aylık yolu aşan bir âşığın, İstanbul sınırına kadar gelip şehre girmeden tekrar memleketine dönmesi.* (133b-135a), Köprüden Atlayan Âşık: *Sevdiğinin başkalarıyla eğlendiğini gören bir âşığın, üzüntüden kendini yüksekçe bir köprüden denize atması, sevdiği kişinin de bu olay üzerine âşiğe iltifat etmesi.* (135a-136a), Şair Riyâzî'nin Ölümle Sonuçlanan Aşkı: *İranlı şair Riyâzî'nin kendisini sınavan sevgilisinin, köprüden atla demesi üzerine Şah Melik Köprüsü'nden atlayıp canına kıyması.* (136a-136b), Softanın Aşkı: *İkiyüzlü bir sofunun âşık olup dile düşmesi ve ayrılma esnasında, önceden hediye etmiş olduğu ihramı sevdiğinden isteyip dostlarını kendisinden nefret ettirmesi.* (137a-138b), Yaşlı Şeyhin Aşkı: *Bir şeyhin, ömrünün sonlarına doğru aşka düşmesi, dedikodulara sebep olması, beşeri arzularından uzak aşkıdan dolayı mutlu sona ulaşması.* (138b-142a), Samimi Aşkın Gücü: *Bir âşığın, gönülden yakarışları ve duaları sonucu, sevgilisini işret meclisine kadar getirmesi ve sevgilisinin bir daha âşiği terk etmemesi.* (142a-150b), Sevgilisini Anarak Can Veren Âlim: *Varlıklı ve iyi niyetli bir zatın, ömrünün sonlarına doğru âşık olması, kendisini bırakıp giden sevgilisinin hasretiyle yataklara düşüp son nefesinde sevgilisinin ismini anması* (150b-152b), Ferdî'nin Âşığını Öldürmesi: *İstanbul'da güzelliği ile şöhret bulmuş olan Ferdî mahlaslı bir yeniçerinin, kendisine âşık bir gencin yaptıklarına tahammül edemeyip genci öldürmek zorunda kalması.* (153a-154b), Ferdî'ye Âşık Yeniçeri Ağasının Hazin Sonu: *Yeniçeri Ferdî'ye gönülünü kaptıran bir yeniçeri ağasının görevini ihmal edip dile düşmesi ve bunun üzerine padişahın gazabına uğrayıp öldürülmesi.* (154b-158b) adlı hikâyelerin içeriklerinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın “**Üçüncü Bölüm**”ünde (s. 45-110) “**Meşâkku'l-Uşşâk'ın Tahlili**”ne yer verilmiştir. Bu bölümde Meşâkku'l-Uşşâk'ın muhtevası; olay örgüsü, anlatıcı bakış açısı, zaman, mekân ve şahıs kadrosu incelenmiştir.

Tahkiye unsurları; tasvirler ve diyaloglar açısından ele alınmıştır. Dil ve üslûp ise kelimeler, tamlamalar, cümle türleri, atasözleri ve deyimler, ikilemeler, manzumeler, ayet ve hadisler, Arapça ve Farsça ibareler, edebî sanatlar irdelenerek tahlil tamamlanmıştır.

“Meşâkku'l-Uşşâk'ın Tenkitli Metni” (s. 117-257) adlı **“Dördüncü Bölüm”**de, Metin Tespitiyle İlgili Açıklamalar ve Transkripsiyon Alfabeti, Tenkitli Metin, Sonuç, Bibliyografya kısımlarına yer verilmiştir.

“Tenkitli Metin” (s. 119-250) başlıklı kısımda eser, tenkitli bir şekilde okuyuculara sunulmuştur. Metin içerisindeki nüsha farklılıkları dipnotlarla ortaya konmuş, metindeki Arapça ve Farsça ibarelerin tercümeleleri de dipnotta yer almaktadır.

“Sonuç” (s. 251-252) kısmında yazar çalışmayı değerlendirmiştir. Yazar, çalışmanın konusunu oluşturan eser ve bu eserin edebiyat açısından önemi hakkında bilgi vermiştir.

“Atasözü, deyim, manzume, ayet, hadis gibi unsurlarla anlatıma zenginlik ve akıcılık kazandırılmıştır. Türkçe kelime olarak neredeyse sadece fiillerin yer aldığı hikâyelerde, Arapça ve Farsça isim ve sıfatların çokluğu dikkat çeker. Eserde Türkçe kelimelerin azlığına, Arapça ve Farsça kurallara göre yapılmış tamlamaların yoğunluğuna rağmen sağlam Türkçe cümle yapısı dikkat çeker. Edebî sanatlara sıkça başvuran Nergisî, yerinde kullandığı secilerle güçlü ve tabii bir ahenk sağlamış; özellikle mübalağa, teşbih, istiare gibi sanatlarla da girift ve ince imajlar oluşturmuştur.” (s.251-252)

Çalışmada incelenen eser, muhteviyatında mahalli unsurlara bolca yer vermiş olması, yaşanmış olaylardan esinlenmesi gibi özellikleriyle Türk hikâye ve nesrinin tarihî süreci içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Meşâkku'l-Uşşâk, geleneksel manzum ve mensur hikâyelerde sıkça görülen olağanüstü olay ve motiflerin aksine yerli unsurlara yer vermesiyle, 17. yüzyıl Osmanlı toplum yapısını anlamak açısından da çok mühim bir yere sahiptir.

“Bibliyografya” (s. 257-260) kısmında çalışmada başvurulan bibliyografik çalışmalar ve elektronik kaynaklar yer almaktadır.